

Kamenný nadpražní překlad s tesaným nápisem z roku 1555.

Vstupní portál do renesančního období Lázní Kynžvart

Karel Kůt a Lubomír Zeman, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Lokti

Pod nejvyššími vrcholy Slavkovského lesa se v náruči malebné krajiny rozprostírá město Lázně Kynžvart. Kromě přírodního bohatství s prokázanými léčivými účinky místo upoutá pozoruhodnými památkami, které tvoří důležitou součást našeho kulturního dědictví. O pestré minulosti místa přesvědčivě svědčí ruiny středověkého hradu a proslulý zámek spjatý s rodem Metternichů. Při letné procházce samotným městem ovšem na první pohled postrádáme výraznější doklady raného osídlení lokality. Příčinou se staly především opakované požáry s devastujícími následky. Za osudné období lze považovat zejména rok 1865, kdy oheň dvakrát zachvátil rozsáhlou část sídelní oblasti. Dne 15. srpna 1865 shořelo několik desítek domů, mezi nimi radnice, škola, fara i kostel. Obdobná katastrofa se přihodila 8. listopadu téhož roku. Exteriér většiny budov proto nese podobu příznačnou pro 19. či 20. století, přestože jejich dispozice respektuje původní vnitřní uspořádání i celkový

urbanismus místa. Navzdory neblahým okolnostem se ale uvnitř některých objektů dochovaly památkově hodnotné autentické prvky, což se týká zejména sklepních prostor a prvního nadzemního podlaží. Tak je tomu také v případě měšťanského domu č. p. 3, jehož původ a dílčí formální transformace patrně úzce souvisí s výraznými událostmi kynžvartských dějin. Svědčí o tom nejen strategická poloha budovy, ale též přítomnost četných prvků rozličného slohového tvarosloví (často druhotně použitých) a určité aspekty konstrukčního řešení stavby.

Historický měšťanský dům

Obytný dům č. p. 3 stojí v centrální části města Lázně Kynžvart, necelých 20 metrů jižním směrem od kostela svaté Markéty. Patrová budova obdélné dispozice je kratším západním průčelím orientována k náměstí Republiky. Již mapa kynžvartského panství z roku 1789/1790 ukazuje, že se zde protínaly hlavní cesty spojující

město s okolními polohami. V těsné blízkosti domu procházela stará komunikace vedoucí ke kynžvartskému hradu a hlouběji do Slavkovského lesa, kde se nacházela další sídla (Perlberg – Lazy, Schönficht – Smrkovec a další). Mapy stabilního katastru a indikační skici z roku 1841 znázorňují zděný objekt – nebo přinejmenším hůře spalný – k jehož východní straně jsou přidružena dvě menší stavení uzavírající vnitřní dvůr trojúhelníkového půdorysu. Za touto zástavbou se nacházely další pozemky příslušející k domu č. p. 3.

Samotný objekt v sobě skrývá pozůstatky starší stavby. V interiéru se dochovalo sklepení s valenou klenbou půlkruhového profilu nabíhající nízko nad zemí, datovatelnou patrně již do období středověku, minimálně do pozdní gotiky. Dokládá to zdící materiál i technologie konstrukce klenby, kde jsou patrné otisky bednění z prken. Patrně v baroku zde dochází k výraznějším úpravám, zejména k vybudování mírně zkosené zdi sloužící jako dodatečná opora pro nadzemní hmotu stavby. Schodiště vedoucí do sklepa je tvořeno druhotně použitými články v podobě profilovaných kamenných ostění, která svým utvářením indikují gotické a barokní období. Právě v době pozdního baroka muselo dojít k razantnější přestavbě domu, o čemž svědčí konstrukce obvodových zdí vyzděné z větších nepravidelných kamenných bloků se šíbrováním¹⁾ menšími kameny a úlomky cihel, jakož i nároží vyztužené mohutnými kamennými kvádry. V jednotlivých místnostech se setkáváme se široce rozevřenými špaletami²⁾ okenních otvorů. Střechu nesou vaznicové krovy odpovídající obnově objektu po požáru v 19. století. K východní straně domu bezprostředně přiléhá hospodářské stavení obdélné dispozice s jedním nadzemním podlažím a sedlovou střechou. Severozápadní nároží objektu je zkoseno, čímž ponechává prostor pro pohyb mezi obytnou částí domu a dvorem.

Renesanční vstupní portál

Na základě informace ze starší literatury, byly ve východním průčelí při vstupu na dvůr, dohledány a zdokumentovány relikty žulového portálu. O zdejší přítomnosti kamenného portálového ostění s monogramatickým nápisem se zmiňuje již Anton Gnirs ve své Topografii z roku 1932. Kromě lokalizace díla, kresby tesaného textu a interpretace jeho významu, však v literatuře nebylo k dispozici žádné další vyobrazení památky, chyběla charakteristika morfologie portálu a nedochovala se ani detailnější informace o jeho původu.

Z podnětu vlastníků nemovitosti a v součinnosti s nimi došlo roku 2021 k lokálnímu sejmutí cementové omítky ze 70. let 20. století, která kompletně překrývala historický nápis, jakož i převážnou část monolitického překladu. Z důvodu možného poškození částí, které nebyly ve svém rozsahu viditelné, byly odstraněny i recentní dřevěné prvky znemožňující celkový vizuální průzkum situace. V průběhu operativního průzkumu a dokumentace bylo zjištěno, že dochovaná část portálu sestává z vodorovného kladí³⁾ a svislého sloupku, jenž je usazen na kamenném prahu. Ke sloupku přiléhá zdivo z žulového lomového kamene, kde spáry jsou uklinovány šíbrami. Místy se objevují též cihly, kterých bylo využito zejména v oblasti kolem kladí a k zúžení dveřního otvoru. Levý sloupek a vodorovné kladí jsou pozůstatkem pravoúhlého profilovaného portálu. Oba články obsahují obloun a výžlabek⁴⁾, ale vlivem jejich druhotného osazení došlo ke vzájemnému posunutí oproti původní koncepci a nyní na sebe přesně nenavazují. Za charakteristický znak, který portál zařazuje do období renesance lze považovat pravoúhlé zalomení profilu nad koskem. Na sloupku i překladu se dochovalo souvrství různobarevných nátěrů. Nejprve byl portál opatřen klasickým vápenným nátěrem, tzv. pačokem (vápno naředěné vodou) v přírodním, světle smetanovém tónu, posléze natřen pačokem v barvě světle šedé. Tento nátěr kámen

1) vyklínování větších prvků drobnějším materiálem

2) rozevřená špaleta = vnitřní povrch okenního otvoru, který je k lici stěny nálevkovitě rozšířen

3) horizontální překlad nesený podporami

4) architektonické články: obloun – půlkruhového průřezu; výžlabek – ustupujícího profilu

- ▲ Pohled na kostel sv. Markéty v Lázních Kynžvart. Uprostřed snímku zachycen dům č. p. 3.
- ▲ Torzo renesančního vstupního portálu po odstranění novodobé omítky. Všechny fotografie Karel Kůt.

chránil před povětrnostními vlivy. Po přenesení portálu na současné místo byl i nadále natírán v šedých tónech, nazelenalém odstínu i v barvě modré šmolky. Pravý sloupek se již nedochoval a překlad byl podchyten cihlovou dozdivkou špalety. Kamenný práh vykazuje na vnitřní straně polodrážku. Povrch tohoto žulového článku je zvětřalý a ohlazený vlivem častého používání, což se projevuje především ve středové ose dveřního otvoru.

Nositelům nápisu je žulový nadpražní překlad. Tesaný nápis se dochoval v úplnosti ve dvou řádcích. Výška liter prvního řádku činí

5–6 cm, v případě druhého 4–5 cm. Vzdálenost mezi oběma řádky textu činí pouze 1,5 cm. Hloubka jednotlivých písmen dosahuje maximálně 3 mm. Z důvodu úspory místa byl text zaznamenán formou zkratk. Graficky se evidentně neliší písmeno U od V, k jejich definitivní diferenciaci došlo obecně až v 17. století. Z hlediska formy nápisu se jedná o majuskulní písmo (vepsatelné do dvoulinkové osnovy). Patrně zde můžeme hovořit spíše o (novověké) kapitále, která se v Čechách intenzivně rozšířila od 40. let 16. století. Ovšem některé tvary odpovídají ještě raně humanistické kapitále, jejíž užívání končí kolem roku 1550. Typickým příkladem je zleva otevřené D, stejně jako tzv. křesťanské A s prolomeným středním a výrazným horním břevnem (Roháček 2007).

Interpretace nálezové situace

Důležitou oporu pro interpretaci samotného portálu s nápisem představuje písemná zmínka (Gnirs 1932) o měšťanském domě č. p. 3, který byl tradičně označován jako *Gewerkehäus* a explicitně si zasloužil pozornost z hlediska výčtu památkových hodnot města. Dle příslušného sdělení zde bylo při východu na dvůr znovu použito kamenného ostění dveří, které pocházelo ze starého portálu domu. Překlad nese monogramatický nápis s letopočtem 1555, přičemž opakuje 8. verš 121. žalmu.

1. řádek:

**G(ott) b(e)h(üte) d(einen) e(in)g(ang) u(nd)
a(us)g(ang) v(on) n(un) a(n) b(is)
i(n) e(wig)k(eit) a(m)e(n). F. G. u(nd) M. G.**

2. řádek:

a(nno) d(omini) (15)55

Přibližný překlad originálu biblického verše zní: *Bůh bude střežit tvé vycházení a vcházení od nynějška na neurčitý čas.*

V nápisu bylo ovšem přehozeno pořadí následujících slov: 1. vcházení, 2. vycházení.

Poslední čtyři písmena prvního řádku by údajně mohla zachycovat zkratku jmen pána a paní domu. Ke konci prvního řádku (V, M) a v případě letopočtu na druhém řádku (L, V)

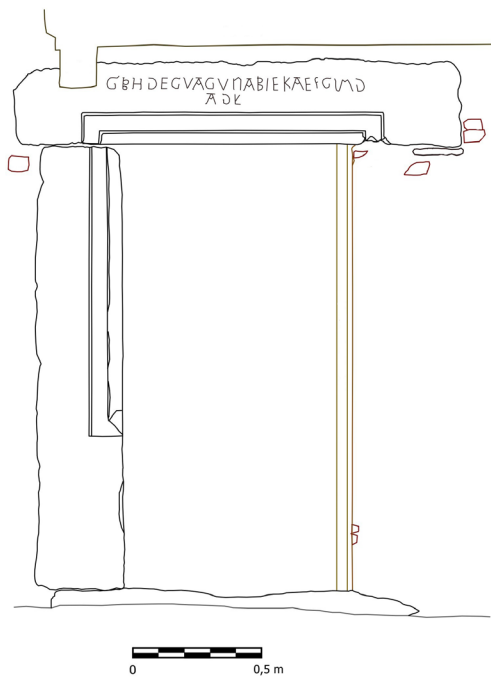
bylo užito ligatur, tedy spojení dvou znaků v textu.

V souladu s Gnirsovým tvrzením můžeme hovořit o torzovitě dochovaném, nepochybně ještě renesančním portálu, druhotně osazeném na své současné místo zřejmě v období pozdního baroka, někdy ve druhé polovině 18. století. Vyplyvá to zejména z celkové kompozice ostění (absence druhého sloupku, nepřesné sesazení kamenných článků, stopy jejich poškození). Kromě toho se v objektu setkáváme se sekundárním využitím gotických a barokních článků, které tvoří jednotlivé stupně schodiště vedoucího do sklepa.

S ohledem na otázku původního situování renesančního portálu s nápisem si dovolíme předestřít předběžnou hypotézu, jež spatřuje potenciální uplatnění prvku v kontextu hornického cechu. Řada svědectví dokládá, že v 16. století probíhala na Kynžvartsku, resp. v jeho širším okolí, poměrně aktivní exploatace rud. Na základě této asociace by biblický verš mohl současně symbolizovat přání ochrany horníků před nebezpečnými cestami do podzemí a zpět. Z tradičního označení *Gewerkehäuser* kromě toho vyplývá, že dům č. p. 3 byl v určité době sídlem řemesel či určitého cechu, případně se jednalo o obydlí příslušného mistra. Otázkou tedy zůstává, zda portál netvořil součást budovy hornického cechu.

Portál byl primárně určen pro vstup v ose hlavního průčelí určitého objektu. Kvůli poškození kamenných článků a absenci druhého sloupku se poté uplatnil pro zajištění průchodu do zázemí domu č. p. 3. Esteticky pojatá lícová strana zde zůstala nejprve odhalena, stejně jako text na překladu. V druhé polovině 20. století byl poté nápis překryt omítkou a tak zůstal po řadu let zapomenut. Až uvažovaná úprava vstupu na dvůr vyvolala otázku původu prvku a jeho podrobnější prozkoumání, které provedli v rámci operativní dokumentace zástupci Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Lokti.

Na příkladu kynžvartského portálu je možné dobře demonstrovat skutečnost, že řada památkově hodnotných prvků se může skrývat i v místech památkově nechráněných.

Lícová strana renesančního portálu.

Kresba Karel Kút a Lubomír Zeman.

Jejich dokumentace a průzkum však může přinést řadu nových zjištění, díky nimž lze vyčistit a pochopit i důležité podrobnosti nebo souvislosti vývoje dané lokality, zahalené dříve jen do mlžného oparu. ■

Poděkování:

Rádi bychom poděkovali vlastníkům domu – rodině Andrlíkových – za jejich upozornění a obětavou spolupráci při evidenci památkově hodnotných prvků, stejně jako za příkladný přístup směřující k jejich důkladnému poznání a dokumentaci.

Literatura:

Gnirs A. (1932): *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad.* – Benno Filser, Augsburg, 609 pp.

Roháček J. (2007): *Epigrafika v památkové péči.* – Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, Praha, 102 pp.